

Oudheidkundige Kring Voorst

Kroniek

oudheidkundige kring voorst

opgericht 18 december 1975

Bezoekers- en studieruimte

Dorpsstraat 11a, 7391 DC Twello, ingang aan de Dorpsdwarstraat

Geopend: dinsdag en woensdag van 09.00 tot 16.00 en verder op afspraak. Tel.: 0571 27 7090

E-mailadres: info@okvvoorst.nl - **Website:** www.okvvoorst.nl

Betalingen uitsluitend via Rabo-rekeningnr.: 36.28.09.267

Ereleden

Mr. J.H. Hermsen, H.J. ten Hove†, J. Lubberts, J.A.M. Schutte-Geurtsen en L. Sevenster†

Dagelijks bestuur

Bert van de Zedde, voorzitter	Kon. Wilhelminaweg 15	7391 ER Twello	voorzitter@okvvoorst.nl
Johan Homan, secretaris	Rijksstraatweg 135	7391 MK Twello	secretariaat@okvvoorst.nl
Wim Wassink, penningmeester	Parkelerweg 25	7391 EV Twello	penningmeester@okvvoorst.nl
Ruud Egberts	Burg. v.d. Feltzweg 29	7391 HL Twello	
Jan Groenberg	Hietweideweg 30	7391 XX Twello	

Werkgroepen en contactpersonen

Kantoorcoördinatie	Gerrie Groenewold en Truus de Haan-Diks	info@okvvoorst.nl
Bibliotheek	Gerard Vrieling	bibliotheek@okvvoorst.nl
Fotogroep	Jack Damen	info@okvvoorst.nl
Genealogie	in oprichting	info@okvvoorst.nl
Lezingen	Jan Groenberg en Ruud Egbers	info@okvvoorst.nl
Tweede Wereldoorlogarchief	Bertus ten Bosch	info@okvvoorst.nl
Ledenadministratie	Wim Wassink	www.okvvoorst.nl
Redactie Kroniek	Gerrie Groenewold en Auke Vlietstra	kroniek@okvvoorst.nl

Lidmaatschap

De jaarcontributie bedraagt € 15,- per persoon; voor gehuwden en partners woonachtig op hetzelfde adres is dat € 18,50.

Aanmelding lidmaatschap en wijzigingen van adres en/of lidmaatschap via www.okvvoorst.nl

Overige vragen: Tel. 0571 277090 of postbus 170, 7390 AD Twello

Gemeentearchief Voorst

Archivaris Annemarie Geerts H.W. Iordensweg 17, Twello gemeentearchief@voorst.nl

Studiezaal open maandags 9.00-17.00 uur

Kroniek

De Kroniek beoogt een breed georiënteerd informatiemedium van de Oudheidkundige Kring Voorst te zijn, een kwartaalblad van en voor de leden. Het verschijnt in de maanden maart, juni, september en december.

Bij de VVV en boekhandel Oonk is het blad ook los verkrijgbaar voor € 5,-.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is niet toegestaan zonder schriftelijke goedkeuring van de redactie en de betreffende auteur(s).

Mailadres alléén voor kopij: kroniek@okvvoorst.nl

Druk : Drukkerij Bussloo, Bussloo; oplage 650 stuks

Omslag : Detail van pentekening door H.W. Jordens, 1827, mogelijk van de boerderij de Poterij, later het Schol. (Zie pag. 14)

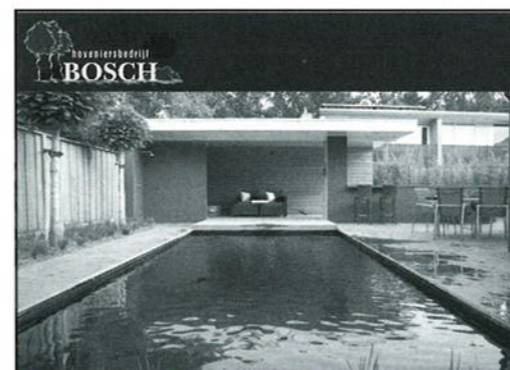
ISSN 1384-8682

DE KRONIEK DIT KWARTAAL:

• Inhoudsopgave	1
• Van de bestuurstafel	B. v.d. Zedde 2
• Agenda	bestuur en redactie OKV 3
• Kroniekpost	G. Vrieling en redactie 4
• Van onze zusterverenigingen.....	G. Vrieling 5
• Vrijdag de dertiende: dertien keer ter dood	W. Tempelman 7
• 2012: Het Jaar van de Historische Buitenplaats.....	T. Ooms en redactie 12
• Landgoed het Schol	E. Stol 13
• Met de pen door Voorst	H.G.H. v.d. Goot-v. Eck en J. Lubberts 18
• Monumentenlijst en gids Historische Buitenplaatsen.....	redactie 19
• Nostalgisch bezoek aan het Schol in 1976 (1).....	N. Daan 20
• Het markeboek van Voorst en Noord Empe (5).....	B.W. van 't Erve en J. Lubberts 26
• Puttengat.....	J. Siero 28
• Zwarte handel.....	B. ten Bosch 30

Aan deze Kroniek werkten verder mee:
G. Groenewold, A. Vlietstra en W. Wassink
Foto's: OKV archief tenzij anders vermeld

Uiterste datum inleveren kopij nummer 1/2013 11 februari
via kroniek@okvvoorst.nl

Hoveniersbedrijf Bosch
Koppelstraat 42, 7391 AK Twello

T: 0571-270473
F: 0571-270022
W: www.detuinenbosch.nl
E: info@detuinenbosch.nl

ER GROEIT IETS MOOIS UIT ONZE HANDEN

VORDERMAN TUINMEUBELN 3000 M2 TUINMEUBELSHOW

VORDERMAN TUINMEUBELN
Wijkseweg 7, 7396 BC Terwolde
(naast de molen) [T] 0571-292121
www.vordermantuinmeubelen.nl

Van de bestuurstafel

Bert van de Zedde

De herfst is een prachtig jaargetijde met al die kleuren en een schitterend voorschot op de winter. En dat zien wij ook terug binnen de OKV. Enthousiasme bij de vrijwilligers met de ondernomen ontdekkingsreis naar Adlib (leverancier van bibliotheeksystemen) in Maarssen waar 6 vrijwilligers een hele dag trainden om goed beslagen ten ijs te komen om te werken met ons eigen fotobibliotheekstelsel en het geleerde over te brengen naar de andere vrijwilligers. De fysieke bibliotheek is vrijwel op orde met een keur aan naslagwerken. Helaas moeten wij ook constateren dat een aantal vrijwilligers al langere tijd niet deel kan nemen aan de activiteiten door ziekte of andere zaken thuis.

De overgang naar onze vernieuwde fotobibliotheek vergt nog een lange weg maar uiteindelijk gaat een koppeling plaats vinden met onze website, opgebouwd door Wim Wassink, die het visitekaartje van de vereniging is geworden. Veel nieuwe leden melden zich al aan via de website. En dat is niet alleen vanuit de gemeente Voorst, maar vanuit het hele land!

De klompenweek heeft veel goodwill opgeleverd, maar ook positieve suggesties om het volgend jaar nog weer beter te doen. De zoektocht naar nieuwe vrijwilligers die wij al voorzichtig begin van dit jaar zijn gestart, heeft een vervolg gekregen in Voorster Nieuws en de reacties zijn hoopgevend. De coördinatoren doen de verdere begeleiding en maken afspraken over de overdracht van kennis. Bij het schrijven van deze 'bestuurstafel' hadden zich spontaan 3 nieuwe vrijwilligers gemeld. De Kroniek krijgt volgend jaar een nieuwe omslag in kleur. Ook de kosten van bezorging pakken wij aan en gefaseerd zal de verspreiding door eigen leden worden gedaan, zodat wij aan het eind van 2013 alle bezorging binnen de gemeente Voorst

in eigen beheer uitvoeren.

Voor 2013 zijn de lezingen vrijwel ingevuld en op 25 april 2013 vindt de ledenvergadering plaats bij Korderijk in Twello. Verder verwijs ik graag naar de aangegeven data in deze en volgende Kronieken. De redactie van onze Kroniek kan steeds weer putten uit een keur aan onderwerpen die worden aangedragen en dat is niet bij iedere vereniging het geval. Daarvoor bedanken we ook alle schrijvers van soms bijzondere, aardige of hilarische stukken en ook de heer Lubberts die met zijn pen steeds weer bijzondere authentieke plekje op papier weet vast te leggen. Als u dit leest hangt in de werkruimte van de OKV ook een 3-tal tekeningen van hem en tot begin januari ook in het Dorpshuis van Voorst.

De kwartaalcijfers over het derde kwartaal zijn goed en zoals ik de vorige keer ook al aangaf, de vereniging staat er financieel redelijk bij. Toch moeten wij rekening houden met een verdere verlaging van de gemeentelijke subsidie in 2013 en is het niet gemakkelijk sponsoren te behouden. Ook de kosten van gas, water en elektriciteit stijgen. Dus daar ligt een stevige uitdaging. De 'magazijnvoorraad' boeken heeft een herbeoordeling gekregen en het bestuur heeft uitgesproken de voorraad te willen verlagen en waar sponsoren vragen om uitgaven tegen een redelijk prijs in veelvoud af te nemen, dit welwillend in overweging te nemen. Het bestuur zal bij iedere, redelijke vraag een beslissing nemen.

In het midden van dit nummer treft u een wenskaart aan van bestuur en vrijwilligers. Door die in te vullen en te schenken aan een familielid, vriend of kennis helpt u onze vereniging verder te groeien en heeft u eens een ander cadeautje dan een fles wijn of een boekenbon!

AGENDA

Uitnodiging voor het Klankbeeld
"Alles geet veurbiej, Boer'n van gister'n"
door Henk Graaskamp en Fons Rouwhorst
in Dorpshuis De Pompe,
Dorpsstraat 41 te Wilp
op donderdag 28 februari 2013
om 20.00 uur, zaal open om 19.30 uur
Leden OKV gratis toegang
en niet leden € 2,50

"Alles geet veurbiej, Boer'n van gister'n" gaat over het boerenleven van ongeveer 100 jaar geleden. Centraal in het verhaal staan de seizoenen zoals die in het leven op het land altijd een grote rol hebben gespeeld. Het klankbeeld neemt u mee naar het leven in en om de boerderij en het werk op het land in een groot aantal facetten. Naast ingesproken tekst is de serie voorzien van toepasselijke muziek. Tekst, beeld en muziek zijn op een harmonieuze wijze op elkaar afgestemd.

'ALLES GEET VEURBIJ' wordt geprojecteerd op een groot doek van maar liefst 3,50 m breed bij 2,50 hoog. Hiervoor hebben de auteurs van het klankbeeld bewust gekozen om het publiek zoveel mogelijk gevoelsmatig te betrekken bij de sfeer van vroeger. De recensies van deze voorstelling zijn zeer lovend. We hopen dan ook op een grote opkomst.

Op **dinsdagavond 8 januari 2013** vindt in het gemeentehuis van Voorst een **archeologieavond** plaats. Deze avond zal bestaan uit twee delen:

Voor de pauze zal op uitnodiging van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (AWN afd. 18) en de gemeente Voorst, vakgroep Cultuurhistorie, Archeologie en Monumenten, mevrouw drs. Miranda de Wit een lezing houden over de grootschalige opgravingen Achter 't Holthuis. Miranda is projectleider van het ARC, het archeologisch onderzoeksbureau dat het nederzettingsonderzoek heeft verricht. Op de linker IJsseloever én de Veluwe zijn nauwelijks van dit soort onderzoeken bekend. Het was zo'n fijne plek om te wonen dat er uit vrijwel alle archeologische perioden bewoningssporen zijn gevonden, van de prehistorie tot de middeleeuwen.

In de pauze is er gelegenheid de tentoonstelling te bezoeken in de hal van het gemeentehuis over de opgravingen van Achter 't Holthuis.

Na de pauze zal informatie en uitleg gegeven worden over **archeologie in de gemeente Voorst** en het archeologische beleid aan de hand van de archeologische beleidskaart, onderzoeken en vondsten. Dit deel van de avond zal verzorgd worden door de regioarcheoloog mevrouw drs. Nathalie Vossen en mevrouw drs. Miriam Schneiders, beleidsmedewerker van de vakgroep Cultuurhistorie, Archeologie en Monumenten van de gemeente Voorst.

De toegang is gratis. Graag aanmelden vooraf. Dat kan door een e-mail te sturen met vermelding van het aantal personen naar m.schneiders@voorst.nl of telefonisch aanmelden bij Miriam Schneiders 0571-279 33 (maandag, dinsdag, en donderdag).

Het bestuur van de OKV heet de volgende nieuwe leden welkom: mevrouw J. Beekman uit Oud-Beijerland, de heer Maes uit Lisse en de heer Kobussen uit Twello.

In het nieuwe jaar willen we starten met de werkgroep genealogie. Je kunt denken aan het in kaart brengen en verzamelen van reeds verricht genealogisch onderzoek over families die in de gemeente Voorst wo(o)n(d)en, het koppelen van adressen aan genealogische gegevens en hulp aan leden bij genealogisch onderzoek (bv. beginnerscursus). In februari willen we voor de eerste keer bij elkaar komen en een start maken met deze werkgroep. Aanmelden op kroniek@okvvoorst.nl

Op donderdag 25 april 2013 houden we om 20.00 uur onze jaarvergadering in restaurant Korderijnk in Twello. Aansluitend op de jaarvergadering houdt de heer Evert de Jonge een lezing over bierbrouwen op de Veluwe.

KRONIEKPOST

Gerard Vrieling en redactie

Ontvangen:

-N.a.v. het 75-jarig bestaan van de Voorster Schaakclub ontving de bibliotheek het mooi verzorgde jubileumboek van deze vereniging.

-Verder ontving de OKV ook mappen met de fotoverzameling van ons lid en oud Wilpenaar dhr. G. Mulder.

-Gekregen van B. ten Bosch een boek over de genealogie van het geslacht Ten Bosch: "Eerste aanzet tot een genealogie TEN BOSCH –Vieraker, Zutphen, Lathum"

-Ontvangen van dhr. J. van Barneveld een herdenkingsbordje t.g.v. het 100-jr. bestaan van de firma Zendijk (1838-februari-1938). Mogelijk afkomstig van de Olster vestiging van Zendijk.

Interessante boeken voor de verkoop:

"Stichting tot behoud van Elburger botters" ; 25 jaar (*mooi geïllustreerd met kleurenfoto's*) € 5.--

"Tekenen aan de wand"- een verrassende tocht langs de gevels van Culemborg. (*inhoud gaat over gevelstenen, namen of huizen*) € 3,50

"De Kinderkeuken" uitgave uit 1898 "*mijn spelen is leren*" "*Deze recepten zijn geheel berekend voor kinderen, daar alle voor kinderen schadelijke zaken, zoals alcohol enz. geheel vermeden zijn...*" € 1.-

"Het mysterie van de *aardstralen* en hun invloed op mens en dier, waaronder bijen", geschreven door Jan van de Veluwe, pseudoniem van J. Speelziek, Teuge € 2,50

"Rond het IJsselmeer".- met foto's en vertellingen. *Langs de oude steden en nieuwe dorpen, langs havens en dijken, over het wijde water met al zijn boten.* € 2,50

Veel historische rechtbankgegevens van de Veluwe op internet

Het Oud Rechterlijk Archief (ORA) Veluwe en Veluwezoom is door het Gelders Archief grotendeels gedigitaliseerd en op internet geplaatst. Daarmee is een rijke bron van historische gegevens voor genealogen, streek- en rechtshistorici gemakkelijk toegankelijk. Vooral belangstellenden die onderzoek naar personen in het verleden doen, profiteren hiervan. Het ORA Veluwe en Veluwezoom heeft betrek-

king op een groot gebied in Gelderland: het landdrostambt van Veluwe en het richtersambt van Veluwezoom. Het landdrostambt van Veluwe omvatte toen scholtambten: Ede, Barneveld, Nijkerk, Putten, Ermelo, Doornspijk, Heerde, Epe, Apeldoorn en Voorst. Het archief omvat het tijdvak van 1418 tot 1811, toen de Fransen een nieuwe rechterlijke organisatie in Nederland introduceerden. De bijna 235.000 scans zijn toegankelijk via een archiefinventaris. Kijk op www.geldersarchief.nl

Van onze zusterverenigingen

Gerard Vrieling

"Ambt en Heerlijkheid" (Rhenen), jrg.57 nr. 170

Artikel over de Posbank, die in 1921 werd opgericht n.a.v. het 25-jarig jubileum als bestuurslid van de ANWB, dhr. G.A. Pos. In de loop der tijden is de naam Posbank niet alleen voor de bank gebruikt, maar ook voor het hele omringende gebied.

Ook de geschiedenis van het onderwijs in de gemeente Rheden wordt in dit nummer belicht. De scholen in Laag Soeren, Dieren, Velp en Rheden, zowel openbare als christelijke en joodse scholen worden besproken.

"'t Olster Erfgoed", nr. 57

Een overzicht van de werken van de Olster architect Lambertus Mensink (1910-1984) die in Olst vele fraaie landhuizen en andere "gewone" woningen ontwierp, waarvan er vele op de gemeentelijke monumentenlijst staan. Het artikel wordt afgerond met een lijst van alle nog in Olst aanwezige woonhuizen ontworpen door deze architect.

Aardig artikel over het ontstaan van een vakantiecentrum in Olst van de scheepvaartmaatschappij HAL, de Holland-Amerika lijn. In 1954 werd bij B&W van Olst een aanvraag ingediend

voor de bouw van 10 bungalows "*op een terrein liggende aan de Nieuwe Dijk en de weg naar Deventer, daal uitmakende van het landgoed van de heer J.W.M. des Tombe*".

"Ampt Epe", nr. 181

Door de invloed van de Romantiek kwam het wandelen voor het plezier in opkomst. In dit nummer het tweede artikel over wandelen in de 19^e eeuw. Er wordt in het artikel "wandelingen en omzwervingen door de gemeente Epe" aangehaald, dat is geschreven in 1856 door ene Haasloop Werner. Een (voor ons) zeer breedvoerig verslag.

"Gelders Erfgoed", 2012-3

De tentoonstelling "Uitgelicht" wordt onder de aandacht gebracht; te zien in de oostvleugel van het Paleis Het Loo van 16 september tot 13 januari (geopend di. t/m zo. van 13.00 – 17.00 uur). Deze tentoonstelling laat topstukken zien uit de verzameling tekeningen van de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau (GVON) en Paleis Het Loo. Het album van Koningin Sophie, de eerste echtgenote van Koning Willem III, is één van de meest bijzondere objecten in de expositie.

Bij de tentoonstelling verschijnt een catalogus van de tekeningen uit de collectie van de GVON.

"Oud Apeldoorn", oktober 2012 nr. 5

In dit nummer wordt een oproep gedaan aan oud(e) Apeldoorners die iets weten te vertellen over de evacués uit Arnhem, die in de laatste oorlogsjaren hun toevlucht vonden in Apeldoorn. Niet alleen verbleven de evacués in Apeldoorn, ook in Vaassen en Epe waren zij ondergebracht. Ook oud(e) inwoners van deze plaatsen kunnen hun verhaal kwijt.

Als men iets weet kan men contact op nemen met dhr. Wim Kroon, Jachtlaan 213, Apeldoorn of met dhr. Frits Reinders, Haringvliet 16, Apeldoorn (beiden zijn lid van de Ver. Oud Apeldoorn).

"Heerde Historisch", nr. 144

Als u de komende 2 maanden een uitje zoekt, kunt u terecht bij de expositie van Kerstmerklappen, Kerstquilts en Kerstaccessoires. Deze expositie wordt gehouden in "Villa Jacoba", Dorpsstraat 55 te Heerde. Toegangsprijs €2,-. Tevens is er een tentoonstelling van oude ambachten uit Heerde.

Openingstijden: di. en do. van 10 – 12 uur en 14 – 16 uur/zaterdagmiddag 13 – 16 uur.

Verder staat in dit nummer de geschiedenis beschreven van de koek- en beschuitfabriek

van Van Ark uit Heerde. Deze fabriek heeft tot 1975 bestaan en werd toen overgenomen door Bolletje uit Almelo.

"De Marke", september 2012

Een groot artikel over de voormalige apparatenfabriek 'Becker's Sons' in Brummen (1914 - ±1990). Hoe de fabriek er gekomen is en de ontwikkeling van verschillende technische apparaten wordt in dit artikel uit de doeken gedaan.

'Becker's Sons' maakte weeginstrumenten zoals wetenschaps-, school- en apothekersbalansen. Tussen beide wereldoorlogen werden er ook kompassen gefabriceerd. Vanaf 1948 werden er remnaven voor fietsen en bromfietsen gemaakt, o.a. voor de Gazellefabriek.

In 1982 legt de fabriek, dan "Brummens Metaal Fabriek" geheten, het loodje. De fabriek werd afgebroken, de grond gesaneerd en op het terrein verrees een nieuw woonwijkje.

Tegenover deze nieuwbouw ligt café "De Beckson"; dat dit café deze naam draagt is nu te begrijpen.

"Ampt Epe", nr. 188

De ontstaansgeschiedenis van de Vaassense "Martinuskerk" en de relatie met de bewoners van de Cannenburg -de Van Isendoorns à Blois- wordt in dit nummer besproken.

Voor al uw drukwerk
drukkerij "Busloo"

Bonenkampsweg 2 - 7383 RR Busloo
Tel.: 0571 - 261517 Fax: 0571 - 261150
Email: drukkerijbusloo@gmail.com

Vrijdag de dertiende: dertien keer ter dood

Wim Tempelman

"Kun je me nog een koffer sturen of brengen met 1 paar dikke daagse sokken, 1 paar klompen, een manchester broek die goeie, dikke onderbroek en een trui en dikke das en die nieuwe pet, die dikke die ligt in de kast en een daags vest, scheerartikelen, zoals u hebt en een stukje waschzeep en mijn rookkaart+stamkaart, dan kan ik tenminste één sigaret per dag rooken, die heb ik sinds maandag niet meer gehad en nog een daags sporthemd mijn daagse grijze jasje en jekker....."

Een passage uit de brief van Gerrit van Werven zoals hij die schreef aan zijn "lieve Ouders Broer en Zuster". Gerrit zat als arrestant in het Huis van Bewaring te Arnhem. Het aangrijpende epistel voert als datum 6 november 1942. Dat was vorige maand zeventig jaar geleden. Gerrit zou dit jaar zes en negentig zijn geweest. De temperatuur was die zesde november met ruim tien graden twee graden hoger dan normaal maar Gerrit had het koud in het hoofdstedelijke Huis van Bewaring. Nog kouder was het op 19 november van dat jaar. Die dag nog niet eens acht graden. Toen stond Gerrit met tweeëndertig anderen achter een grote zandhoop in de bossen van Soesterberg. Of ze geweten hebben dat die zandbult een kogelvanger was? Vermoedelijk wel. Zeker wisten ze dat ze stonden te wachten op hun executie.

De drieëndertig van Soesterberg

In 1974 verscheen het boekwerkje met de eensluidende titel van de hand van de auteurs J.W. Ooms en B.J. van Os. De titel is in alle mystiek bijna uitgegroeid tot een geuzennaam. Helaas in te kleine kring. De auteurs maakten voor hun uitgave dankbaar gebruik van aantekeningen beschikbaar gesteld door Chris Lugthart. Bijna nooit sprak deze over de gebeurtenissen uit die oorlogsjaren. Toen hem het verzoek tot medewerking bereikte, trok hij zich drie dagen op zijn kamer terug en schreef hij die donkerste periode uit zijn leven in één keer van zich af.

Gerrit van Werven

Zij waren op vrijdag de dertiende(!) in een zitting van het "Feldgericht des Kommandierenden General im Luftgau Holland" na een proces, dat nauwelijks aanspraak op die benaming kon maken, ter dood veroordeeld. Harmen Ham (Terwolde) en Christiaan Lugthart uit Voorst (17 jaar) werden voor nader verhoor afgevoerd. Ham werd op transport gesteld. Via de kampen Natzweiler en Mauthausen is hij in het "ausenlager" Milk (nabij Wenen) op 10 januari 1945 door uitputting overleden. Chris Lugthart kwam zijn trauma's nooit meer te boven. Hij ging zijn verdere leven gebukt onder de lichamelijke en geestelijke gevolgen van zijn foltering.

De terechtstelling

Hoewel ze aangemerkt werden als terroristen en landverraders, waren hun verzetsdaden daarmee niet in overeenstemming. Ze vernietigden oogsten die boeren aan de Duitsers moesten leveren. Daarbij koos men, deels door eigen onervarenheid en deels door foutieve voorlichting van derden, voor een handelwijze die niet door iedereen begrepen werd. Het waren niet alleen boeren met een verdachte politieke visie, NSB-ers, die een deel van hun oogst in vuur zagen opgaan. Toegegeven: er werd slordig gewerkt. Zonder leiding, weinig structuur. De verzetsmensen, gegroepeerd rond Terwoldenaar Gerrit-Jan van 't Einde en Voorstenaar Cornelis Lugthart, betaalden mede door het verraad van Rotterdammer Cornelis van de Kraats, hun verzetsdrang met hun leven. Dat waren die mannen die in Soesterberg, achter een kogelvanger, op hun einde wachtten. Het zal een hel geweest zijn! In groepjes van zes werden ze, naar de voorkant van de kogelvanger geleid om daar brutootweg te worden afgeschoten. Keer op keer hoorden ze de salvo's, gericht op hun voorgangers. IJzingwekkend te weten dat je levenskaarsje aan de andere kant van die zandbult door warm geschoten geweerlopen uitgeblazen wordt. Wellicht zijn hun daden na het oorlogseinde niet naar behoren ingeschat

en beoordeeld maar dit lot hadden ze niet verdiend. En zeker niet het massagraf waarin ze tot 14 augustus 1945 onbekend begraven bleven. Bij de terechtstelling was Rijksduitser Philip Kersenbaum aanwezig. Hij was sinds juli 1940 als tolk en kantoorbediende werkzaam op de vliegterreinen van Soesterberg. Hij moest zich om 14.30 uur melden bij majoor Zaiser. In diens auto, met als mede-inzittenden twee doktoren, reed hij naar een open plek achter de schietbaan. Een dertigtal gehelmde militairen van de "Horstcompagnie" stond klaar om het vonnis te voltrekken.

Citaat: "Majoor Zaiser deelde mij (verder) mede dat er een doodvonnis moest worden uitgesproken, hetgeen moest worden vertaald in het Nederlandsch, indien de veroordeelden de Duitse taal niet verstonden. Van achter de kogelvanger, werden vervolgens in burger geklede personen voorgeleid, welke twee aan twee waren geboeid en geplaatst werden op ongeveer zes meter voor het vuurpeloton. Zij werden van hun boeien ontdaan en op anderhalve meter afstand van elkaar voor een paal opgesteld. Hierna stapte het lid der Kriegsgerichtsrat naar voren en las een bevel voor in de Duitse taal, ongeveer luidende als volgt"-Aan de volgende personen wordt mede gedeeld dat het aan generaal Christiansen gericht gratieverzoek is afgewezen en zij onmiddellijk als daders van sabotage en medewerkers van de vijand zullen worden terechtgesteld. Het vonnis zal door middel van den kogel worden voltrokken. Slechts eenmaal heb ik het vonnis in de Nederlandschen taal moeten vertalen".

Dat massagraf troffen majoor Siedenburg in functie als hoofd van de dienst "Identificatie en Berging Massagraven" en zijn medewerkers in 1945 aan. Nadat de slachtoffers waren opgegraven maakten veel Voorster inwoners de tocht naar Soesterberg om hun familieleden te identificeren.

Na de ter aarde bestelling werd het stiller en schenen hun offers in vergetelheid te verdampen. Het leek alsof niemand, nabestaanden uitgezonderd, na 1945 nog over hen wilde horen. Wie kent nog Klaas Bakker, Willie van der Maten of Wim Lenssen? Tot vergetelheid gedoemd. Dit jaar al zeventig jaar lang.

Kruis fusilladeplaats Soesterberg

In een nagelaten brief van Jan Nieuwenhuis schrijft hij zijn vrouw: "Je mag de groenteboer deze brief ook wel laten lezen". Met deze groenteboer werd Jan Nales bedoeld waarvan bekend is dat hij meer dan hand-en spandiensten aan het verzet verleende. Mevrouw Nieuwenhuis bood, ook na de dood van haar man, nog regelmatig onderdak aan onderduikers. Toen één van hen zich onvoorzichtig gedroeg en de situatie te onveilig werd, moest die "overgeplaatst" worden. Die overplaatsing werd toevertrouwd aan gemeenteambtenaar Egbert Plette, die regelmatig op velerhande terreinen actief was

in verzetskringen. Evenals Jan Nales is hij bij de Woeste Hoeve gefusilleerd. Dat lot was ook Pieter van de Vegt, de Terwoldse dorpskapper beschoren. Van deze kapper is tot op de dag van vandaag onbekend waarom hij opgepakt werd. Wel bekend is dat hij, evenals zijn lotgenoten, blijvend ongenoemd bleef in de Voorster regio.

Verzoek

Op 18 november 1946 kwam bij de secretarie van de gemeente Voorst een schrijven binnen van de heer H. te Wechel, woonachtig in de Posterenk, gericht aan Burgemeester en Wethouders van de gemeente Voorst.

Hij schreef -citaat: "Ondergetekende vraagt door dezen beleefd, namens de burgerij van de Posterenk te Wilp, de wegen, lopende van de Posterenk naar Twello en die van de Posterenk naar het slachthuis, een naam te geven en wel respectievelijk: de H.W. Jordensweg en U.A. Boersweg, zulks ter nagedachtenis van de twee verzetsmensen H.W. Jordens en U.A. Boers, die zooveel hebben gedaan tijdens de bezetting, niet alleen voor onze gemeentenaren, maar voor ons geheele volk, waarbij zij tenslotte hun leven moesten prijs geven. Hopende dat het verzoek kan worden toegestaan, waardoor bovengenoemde twee mannen op gepaste manier geëerd kunnen worden.

Hoogachtend: namens de Burgerij van de Posterenk, H. te Wechel.

(citaat inclusief spelling- en tikfouten - W.T.)

De heer Te Wechel dateerde zijn brief op 12 november. Al op 19 november (op de dag af vier jaar na het Soesterberger drama) meldde B. & W. -citaat:

"Besloten aan de gemeenteraad voor te stellen alleen de Wilpschen weg den naam H.W. JORDENSWEG te geven ter nagedachtenis aan de gevallen verzetslieden en tevens om hiermede de verzetsbeweging, waarvan wijlen de heer H.W. Jordens de commandant was, in haar geheel te eeren."

-einde citaat.

Nasleep

Aldus besloten. Op 19-11-'46. Slechts één dag na de officiële ontvangst van de brief van de heer Te Wechel. Een weloverwogen besluit? Nauwelijks. En die U.A. Boers, (Ad Boers), kwam al helemaal niet meer in het plaatje voor. Terwijl juist hij, als ondergedoken student bij Jordens, later grote eerbied en respect kreeg toebedeeld van ir. Jac. Van Houtum, regiocoördinator van het verzetswerk rondom Apeldoorn. Overigens merkte diezelfde Van Houtum op dat hij zich grote zorgen maakte over het onvoorzichtige optreden van Jordens met betrekking tot zijn vele onderduikers en zijn niet te stuiten bravoure! Terug naar de raadsvergadering. Riekt het hier naar een individuele actie van burgemeester G.W. baron van der Feltz? 't Lijk er op. Nergens in de aantekeningen is sprake van de inbreng van de wethouders H. Wolters en J. van Triest. En een aantal gemeenteraadsleden toonden zich in de avondvergadering van die dag verbaasd over de stellingname van de burgemeester. Uit de notulen blijkt dat met name raadslid Gerrit van de Vegt dwarslag en absoluut niet met de visie van de burgervader instemde. Van de Vegt maakte zich hard voor de, in zijn ogen, verschuldigde eerbied voor de "Soesterbergers". Zonder te veronderstellen dat ze elkaar de tent uitvochten was dit een stevige controverse tussen een CPN-er en een baron! De dwarsliggers, ditmaal met als spreekbuis raadslid Zijlstra, kregen het voor elkaar "dat burgemeester en wethouders zullen overwegen of aan eventuele verzoeken tot algemeene naamgeving in de toekomst kan worden voldaan". Zijlstra zag de bui kennelijk hangen en vroeg daarna nog of "de namen van alle verzetslieden op het op te richten monument kunnen worden vermeld, waarop de voorzitter antwoordt dat dit te zijner tijd zal worden overwogen". Te zijner tijd? Of werd met de frase "voor hen die vielen" op het monument op de gedenkhof aan die toezegging voldaan? De standvastige gemeenteraadsleden hadden groot gelijk toen zij opper-

den dat de slachtoffers van 1942 nog nooit van ene Jordens hadden gehoord. Zij dienden zich, volgens de burgemeester, geëerd te weten in de naam van een volslagen onbekende lotgenoot. Blijft de vraag wat Van der Feltz er toe bewogen heeft in zo'n korte tijd zijn keuze op Jordens te laten vallen. Vermoedens genoeg. Duidelijkheid te weinig.

Er hing een fluïdum van communisme over de Terwoldse groep. Deventer CPN-wethouder Rien Ditzel bevestigde na de oorlog dat van Van de Kraats inderdaad uitgezonden was door de CPN-afdeling Rotterdam. Enkele groepsleden waren tevens vakbondslid maar geen communist. Niets bijzonders binnen de verzuilde maatschappelijke opvattingen van die tijd. Juist de mening dat het bij de Terwoldse groep om 'communisten' ging zette kwaad bloed. Volkomen onjuist; ook al versterkte belangenbehartiger Gerrit van de Vegt, overtuigd communist, met zijn inzet deze opvatting. Verreweg de meeste Terwoldse en Voorster slachtoffers waren geen sympathisanten van deze politieke richting. Integendeel! Toen baron Van der Feltz meende dat in de figuur van Hendrik Willem Jordens alle verzetsstrijders in de gemeente geëerd zouden kunnen worden, zat-ie ernaast! Wishfull thinking!

Na zeventig jaar

Op 19 november van dit jaar werd bij het houten gedenkkruis achter de Soesterberger kogelvang, een gedenksteen geplaatst in de vorm van een zwerfkei, voorzien van een bronzen plaat waarop de namen van de slachtoffers staan vermeld. Zo kregen de gevallen na zeventig jaren, uit eerbied en na veel inspanningen van de stichting Comité 4 en 5 mei, onder voorzitterschap van de heer C.J. Vos, hun namen geëerd. Uitgesproken werden die al, vele jaren, door de schoolkinderen die het monument adopteerden. Jordens en Boers kregen een graf van de Oorlogsgravenstichting op de begraafplaats in Voorst.

De dames Alie Eekhuis en Gerrie de Weerd (meisjesnamen) lezen elk de namen van hun twee gefusilleerde broers die nu op de gedenksteen bij het monument op de voormalige vliegbasis Soesterberg wel vermeld staan.

Die erkenning kregen ook anderen.

Verzetmensen uit de gemeente Voorst krijgen nu met naam en toenaam een laatste eerbetoon op het Deventer verzetmonument, herdenkingmonument de Woeste Hoeve, de gedenksteen in Soesterberg en op het ereveld in Loenen. In Twello: 1940 -1945 – Voor hen die vielen.

De honden blaffen maar de karavaan trekt verder.

Gerrit van Werven gaf tijdens zijn verblijf in het Arnhemse huis van Bewaring een ring aan medegevangene Wullink. Deze gaf de ring in 1944 op zijn (nieuwe) onderduikadres in Harskamp aan een boerenknecht. Wullink kwam in 1974 in Harskamp terug. De trouw bewaarde ring dook op. In 1978, nadat hij de ouders van Gerrit ook al in 1946 en 1947 had bezocht, bracht hij de ring naar Terwolde. Het sieraad is nog steeds als herinnering in de familie aanwezig.

Zie ook de website www.4-5-mei.nl/herdenking/8/19-november.html voor meer informatie en foto's van de bijeenkomsten.

2012: Het Jaar van de Historische Buitenplaats

redactie en Tinus Ooms

De OKV besteedt dit jaar in *Kroniek* extra aandacht aan de buitenplaatsen en landgoederen in onze gemeente; dit in het kader van het Themajaar Historische Buitenplaatsen 2012, dat er op gericht is om mensen bekend te maken met historische buitenplaatsen en daarmee aandacht te vragen voor het behoud van dit belangwekkend culturele erfgoed.

In dit nummer aandacht voor landgoed het Schol.

Naast een artikel over de geschiedenis van het landgoed (blz. 13), een pentekening van Jan Lubberts (pag. 18) en een herinnering van een oud-bewoner ter gelegenheid van zijn bezoek aan het Schol in 1976 (blz. 20), schreef Tinus Ooms een gedicht naar aanleiding van de OKV-excursie naar "Beekzicht" in Voorst. Tijdens de opening van de Twellose kunstroute heeft hij het voorgelezen.

Met deze reeks sluiten we het jaar van de historische buitenplaats af. Het volgend jaar heeft de open monumentendag, die gehouden wordt op 14 en 15 september 2013, als thema: Macht & Pracht.

In *Kroniek* zullen we zeker inhaken op dat thema. Als u daaraan een bijdrage wilt leveren nodigen we u daar van harte voor uit.

de bos van Rosenthal

Dwars oaver Posterenk en deur Busslose lane joege wi 's zommers töt wi bi het water kwamen: Beekmeertjen an de diek: bassins en diepe kolke, dat ok de Twelse jeugd veur waterpret bevolkte.

De buskes d'r um hen maakten de plek specialer (een vieftig-meter-bad zo ongeleuflijk kaler). Het heurden bi de Bosch van Ridder Rosenthal, het buten langs de bèèk Veluwe-lesseldal.

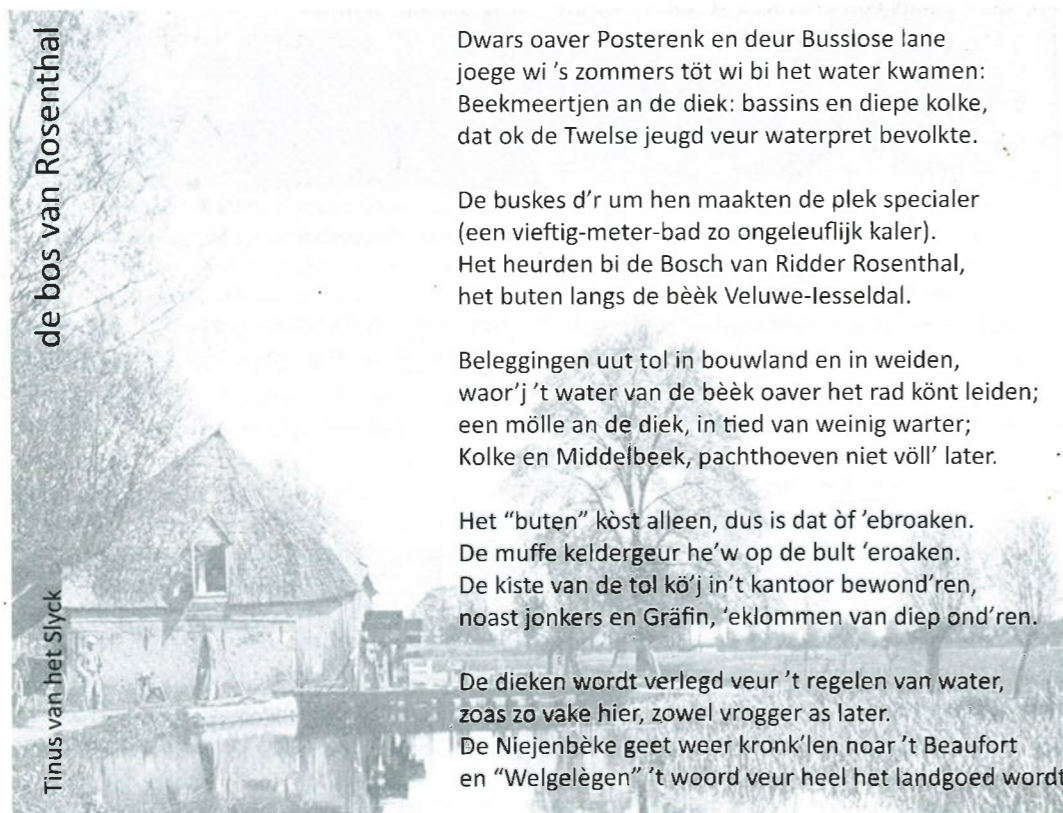
Beleggingen uut tol in bouwland en in weiden, waar'j 't water van de bèèk oaver het rad könt leiden; een mölle an de diek, in tied van weinig warter; Kolke en Middelbeek, pachthoeven niet völl' later.

Het "buten" köst alleen, dus is dat òf 'ebroaken. De mufte keldergerur he'w op de bult 'eroaken. De kiste van de tol kö'j in't kantoor bewond'ren, noast jonkers en Gräfin, 'eklommen van diep ond'ren.

De dieken wordt verlegd veur 't regelen van water, zoas zo vake hier, zowel vrogger as later.

De Niejenbèke geet weer kronk'len noar 't Beaufort en "Welgelègen" 't woord veur heel het landgoed wordt.

Tinus van het Slyck

Landgoed het Schol

Ed Stol

De gemeente Voorst heeft een aantal monumentale landhuizen en boerderijen binnen haar grenzen. Een paar voorbeelden: de Matanze (Terwolde), Kruisvoorde (Twello), de Kleine Noordijk (Wilp), de Pol (Voorst), Huize Klarenbeek (Klarenbeek). Wat opvalt in boekjes, folders en andere documenten is dat het landgoed **het Schol** om onbekende redenen minder aandacht krijgt. Komt het omdat het nogal verborgen ligt en daarom niet opvalt of omdat het in de loop der eeuwen zoveel namen heeft gekend, we weten het niet. Daarom heeft de redactie van de *Kroniek* gemeend voor de laatste editie van 2012 met dit artikel **het Schol** de aandacht te geven die het verdient. Het ligt op de grens van de gemeenten Voorst (Gelderland) en Deventer (Overijssel).

Bij het verzamelen van de nodige informatie blijkt dat er veel archiefmateriaal aanwezig is bij: het archief van de gemeenten Voorst en Deventer, de OKV, de Stichting IJssellandschap. De laatste heeft in een duidelijk en overzichtelijk artikel aandacht geschonken aan het Schol.

Aanvankelijk heeft hier – omstreeks 1493 - op bijna deze plaats een boerderij gestaan met de naam *het Grote Wolthof* of *Wolthuis*, een van de zes gewaarde erven van de Bergelermark. Deze naam is afgeleid van een oudsaksisch woord voor wout of woud. Ook in het Angelsaksisch heeft het woord *wold* de betekenis van open onbebouwde gronden waar men eerder bomen gerooid en verwijderd heeft. We gaan verder in de geschiedenis. Ruim een eeuw later, in het jaar 1612, of misschien al eerder - heeft de boerderij een andere naam gekregen: *het Spaensgoed*, waarschijnlijk omdat de Spanjaarden in 1591 voor het beleg van Deventer hier hun kamp hadden opgeslagen. Weer een paar decennia later staat op een kaart van 1650 de boerderij als *de Renderink* vermeld, genoemd naar Claes Renderinck (x Elske Luesen) die in 1641 eigenaar was geworden van de boerderij. Weer een goede halve eeuw later, omstreeks 1700, werd weer een nieuwe naam genoemd: *Botterij* of *Bolterij*, ontleend aan een familienaam zoals bij de boerderijen *de Vinkerij*, *de Kremerij* of *de Poterij* het geval was. Weer een andere naam was *de Bulterie* omdat deze boerenerve op een bult lag waar later ook *het Schol* op is gebouwd.

Deze namen, m.u.v. *het Schol*, hebben niet erg lang standgehouden.

Grote Historische Topografische Atlas Gelderland 1890 - 1917 Kaartblad 394 fragment.

In 1770 werd de naam *het Schol* (geschreven *Scholl*) voor het eerst gebruikt en dat is tot op de dag van vandaag zo gebleven. Ook in de kadastrale atlas van 1832 staat de boerderij als *het Schol* vermeld. De naam *Schol* staat voor: laag begroeid terrein, ook wel een aardkluit of ondiepe kolk of plas. Waarschijnlijk is de naam daaraan ontleend. De familie Jordens was in het bezit van de voormalige boerderij de *Poterij*.

Pentekening door H.W. Jordens, 1827, van mogelijk de boerderij de Poterij, later het Schol. In 1851 vervangen door het landhuis het Schol. Een foto van deze pentekening bevindt zich in het archief van de OKV. Ons overleden erelid L. Sevenster heeft er de volgende tekst bijgezet: "De boerderij de Poterij, die op de belt heeft gestaan en werd afgebroken voor de bouw van de villa Het Schol". De herkomst van de prent wordt niet vermeld; de redactie heeft geprobeerd te achterhalen waar deze zich bevindt, maar is daar niet in geslaagd.

Tussen 1840 en 1851 wordt mr. Willem Herman Cost Jordens, kantonrechter in Deventer, de nieuwe eigenaar van de boerderij en het omliggende gebied. Deze laat de boerderij vervangen door een landhuis en tuin in Engelse landschapstijl. Hij liet het graafwerk, in het kader van een werkverschaffingsproject voor werkelozen, 'handmatig' uitvoeren. De idee was om van de 30 hectare grond een zelfstandige economische eenheid en zelfvoorzienend landgoed te maken. De heer W.H. Cost Jordens maakte deel uit van een ruime kring van "Jordens" telgen, een van de vooraanstaande Deventer regentenfamilies. Deze familie was niet de eerste en ook niet de laatste die vanuit Deventer de 'Ijsselsprong' maakte om aan de overkant van de IJssel, op het grondgebied van de gemeente Voorst, rust te zoeken in een boerderij als zomerhuis met veel grond, want dat was toentertijd ook al een goede geldbelegging.

In de plint van de rechter gevel (noordgevel) van het huis heeft het echtpaar Cost Jordens-Cock een stichtingssteen (± 22 x 26 cm) laten aanbrengen met de initialen 'W.H.C.J.' = Willem Herman Cost Jordens (*05-03-1799 te Deventer - †28-11-1875 te Deventer) en 'A.M.G.C.' = Anna Maria Gezina Cock (*11-10-1800 te Almelo - †18-11-1863 te Deventer) en het jaartal 1851, het jaar van de bouw van het huis.

Omdat de steen is overgeschilderd, kon niet worden vastgesteld welke steensoort hiervoor is gebruikt; waarschijnlijk Bentheimer zandsteen. De gevelsteen is volgens een overgeleverd document in de loop der tijd gedeeltelijk afgebrokkeld. Tijdens het maken van foto's van de stichtingssteen is hiervan niets geconstateerd, ook niet door de huidige bewoner. De topgevel van het huis is voorzien van smeedwerk gemaakt door de NV IJzergieterij en machinefabriek Nering Bögel te Deventer.

Na het kinderloos overlijden van Mr. Willem Herman Cost Jordens op 28-11-1875 te Deventer werd het huis in 1876 verkocht aan mr. Hendrik Rudolph van Marle, burgemeester van Deventer (*30-12-1832 te Deventer - †27-05-

1906 te Wilp, aangetrouwde familie). Hij was op 25-05-1859 gehuwd met Henrica Judith Werndly (*07-10-1834 te Deventer - †23-11-1905 te Deventer). Toen de familie Van Marle *het Schol* bewoonde was er in Deventer nog een schipbrug (± 1600-1948) waarvoor 'tol' moest worden betaald. De familie had vanaf 1878 het recht op gratis gebruik van de schipbrug. De weg naar de IJssel tegenover het landgoed is toen ook de Mr. Van Marlestraat genoemd. Van Marle's kleinkinderen verkochten in 1960 het gehele bezit aan de gemeente Deventer. In 1959 had men in Deventer al ambitie getoond om van Deventer een dubbelstad te maken. Men had toen al veel tijd en geld besteed aan de uitwerking van het gedachtengoed 'Deventer Dubbelstad', waarin het landgoed (30 hectare) op het grondgebied van de gemeente Voorst, goed zou passen.

Op 8 juli 1974, kort nadat de familie Daan, die het huis huurde van 1949 tot eind 1973, het huis had verlaten, is het door (feestvierende) jongeren in brand gestoken, waarna het is afgebrand. Van het afgebrande huis is de voorgevel later opgelapt en voorzien van de naam 'RESTAURANT PARK - HOTEL HARTENSTEIN' om als decor te dienen voor de film 'Een brug te ver'. Deze gelijknamige villa in Oosterbeek was in september 1944 het tijdelijk hoofdkwartier

Het landhuis, zoals de ruïne door de familie Aan de Stegge werd gekocht in 1981

Het Schol in 2012, foto Ed Stol

Twee van de vier kinderen van de familie Aan de Stegge. Later geplaatst boven de stichtingsteen, foto Ed Stol.

De sluitsteen van het koetshuis. Een muis voor een zak met graan, foto Ed Stol.

van de Britse generaal Urquhart en bestaat nog steeds. Thans is er het Airborne Museum in gevestigd.

In 1981 heeft de familie Aan de Stegge de ruïne tezamen met tweeënhalve hectare grond van de gemeente Deventer gekocht en zij is nu weer particulier bezit. De familie heeft het huis in neoklassieke stijl laten herbouwen. Het verdere omliggende terrein bleef eigendom van de gemeente Deventer, die het in 1996 verkocht aan Stichting IJssellandschap. *Het Schol* staat vermeld op de lijst van rijksmonumenten. De familie heeft voor het herstel geen rijks-, provinciale en gemeentelijke subsidie ontvangen. Wel is door de gemeente Voorst een klein bedrag uitgekeerd om een aantal langdurig werklozen aan het werk te zetten.

Voor en tijdens de verbouwing is door de familie Aan de Stegge ijverig gezocht naar gebruikte en qua tijdperiode bij elkaar passende en toepasbare elementen en ornamentuur zodat het huis een eenheid zou vormen. Een aantal voorwerpen is tijdens de jaren van leegstand 'meegenomen' (=ontvreemd) door deze en gene en die hebben elders een plekje (?) gekregen. De ornamentuur in de topgevel, vervaardigd door N.V. Deventer IJzergieterij en machinefabriek Nering en Bögel te Deventer, heeft de brand van 1974 overleefd en is in oude glorie hersteld.

Na de voltooiing van de herbouw van *het Schol* in 1986 heeft Aan de Stegge, schuin achter het in terracottakleur geschilderde landhuis nog een replica van het verdwenen koetshuis met stal voor een paard laten bouwen. Dit heeft geen gevelsteen, maar wel een sluitsteen in de toeg met een eenvoudige afbeelding van een muis. De muis is de herinnering aan een paardenstal want als er een paard op stal staat ligt er ook paardenvoer op de vloer en als dat op de vloer ligt, zijn er ook muizen. Het is een van weinige sluitstenen in de gemeente Voorst met een afbeelding.

Het koetshuis past goed bij het herbouwde landhuis. Aan de Stegge heeft voor de restauratie veel - ook qua tijdvak - bij elkaar behorend materiaal bij elkaar kunnen sprokkelen.

Wat te boek staat als Wilpsedijk 8 te Wilp, is de voormalige tuinmanswoning van *het Schol*. Ook daar is onder een voorraam een stichtingssteen aangebracht met de tekst: W.H.C.J. (Willem Herman Cost Jordens) - A.M.G.C. (Anna Maria Gezina Cock) en daaronder het jaartal 1856. Vijf jaar later dan de eerste stichtingssteen in het Landhuis. Ook deze tuinmanswoning hoorde later - na Cost Jordens - tot het bezit van de familie Van Marle. De eerste bewoner (1856) en de eerste 'echte' tuinbaas was de heer Vos die al vanaf 1851 werkzaam was op *het Schol*. Hij heeft daar zijn 25-jarig dienstverband gevierd en heeft daarna aan de Vermeersweg (toen nog 'achter het Schol') een huis voor zich laten bouwen. In 1989 is vergunning verkregen voor het gedeeltelijk vernieuwen van de tuinmanswoning, onder behoud van de bestaande stijl. De architectuurhistorische waarde van de tuinmanswoning berust voornamelijk op de detaillering van het schotwerk boven het terras en de vensteromlijsting. Het is, net als *het Schol*, een rijksmonument. Eigenaar (grond op erfpacht) is mevrouw P.P. Satter die het samen met haar partner de heer H.H. Schoten bewoont.

Voormalige tuinmanswoning van het Landgoed het Schol, foto Ed Stol

Met de pen door Voorst

Tekst: Ada van der Goot-van Eck
Tekening: Jan Lubberts

Een van de pronkstukken aan de Gelderse kant van de IJssel is landgoed het Schol te Wilp. Op het oorspronkelijke terrein van het landgoed zijn naast het buitenhuis en het tuinmanshuis ook een koetshuis, een houten woning en een boerderij gebouwd.

De boerderij *het Schol* staat aan Het Wildezand, de houten woning en het tuinmanshuis aan de oprijlaan naar het buitenhuis. Op de tekening staat het in 1901 door Carel Ernest van Marle (zoon van Hendrik Rudolph van Marle die het landgoed in 1876 kocht) gebouwde houten huis. Vanwege gezondheidsproblemen was hem buitenlucht aanbevolen om zijn kwaal te verlichten. De tekening laat de woning zien, zoals deze er in 1902 uitzag. Dit type "Noors huis" werd rond die tijd veel vaker kant en klaar uit Noorwegen gehaald (o.a. de houten woning

van baron van der Feltz op het terrein van *de Dijkhof*). De heer Van Marle heeft niet lang van zijn huis kunnen genieten. In december 1905 overleed hij. Zijn weduwe (Bertha Cost Budde) richtte het huis in voor permanente bewoning en liet het in spiegelbeeld vergroten en zo ontstond de rechterhelft van het bestaande huis. De twee delen werden verbonden door een lager middenstuk.

Mevrouw Cost Budde bewoonde het huis tot aan haar overlijden in de jaren vijftig van de twintigste eeuw.

Monumentenlijst en gids historische buitenplaatsen

Het houten huis op landgoed het Schol, Wilpsedijk 6, zoals het er in 2012 uit ziet, foto van website gemeente Voorst

Monumentenlijst

Op de site van de gemeente Voorst zijn alle monumenten in de gemeente Voorst vermeld met een foto en korte beschrijving.

Ga naar www.voorst.nl en klik dan op: wonen / bouwen en ruimtelijke ordening / monumenten en cultuurhistorie. Daar kunt u kiezen uit een aantal onderwerpen, o.a. de monumentenlijst die weer per dorp gerangschikt is.

Uitgave Nationale gids Historische Buitenplaatsen

Op 16 november verscheen de Nationale gids Historische Buitenplaatsen. Het is een handige en overzichtelijke gids waarin alle 551 beschermde Complex Historische Buitenplaatsen volgens de lijst van het RCE zijn opgenomen met een foto en een korte beschrijving. De auteurs zijn René Dessing en Jan Holwerda.

Waarom deze gids?

Tot 2012 waren historische buitenplaatsen vrijwel onbekend in ons land. Dit komt ook omdat er weinig algemene literatuur over dit bijzondere culturele erfgoed bestaat. Wel is er altijd veel gepubliceerd over individuele buitenplaatsen maar een volledig overzicht ontbrak. Met de uitgave van de Nationale gids Historische Buitenplaatsen wordt een leemte opgevuld. In deze publicatie worden alle van rijkswege erkende historische buitenplaatsen in beknopte vorm per provincie beschreven. Met deze uitgave komt dit mooie groen-historische en monumentale erfgoed meer en beter in het bereik van een breed publiek. De gids is uitgegeven door: Stichting Uitgeverij Noord-Holland.

De gids is verkrijgbaar bij de boekhandel, ISBN 978 90 78381 57 0. De prijs is € 19,50.

Lezers van Kroniek kunnen de gids met korting bestellen. U betaalt € 16,50 (incl. verzendkosten) i.p.v. € 19,50. Gebruik hiervoor de code: JHB12. Bestellen moet (met code) in een mailtje naar: bestellen@uitgeverij-noord-holland.nl

Nostalgisch bezoek aan Landgoed het Schol in 1976 (1)

Niels Daan

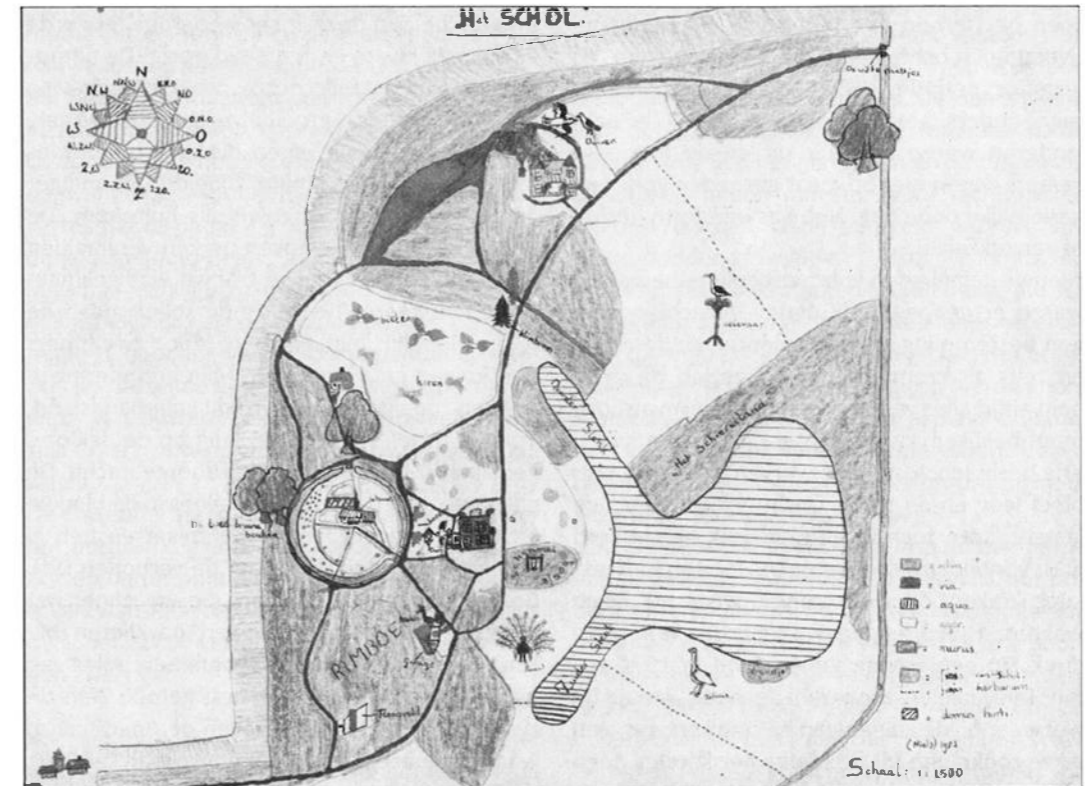
Niels Daan besloot in 1976 om –samen met zijn vriend Harrie– nog eens langs zijn ouderlijk huis te rijden. Niels is een zoon uit het gezin Daan dat het Schol van 1949 tot eind 1973 bewoonde. Hij wil daar ook nog op bezoek bij de oude tuinman Lammert Wijngaards, die daar, na het vertrek van zijn ouders naar de kop van Friesland, in zijn eentje achter bleef. De redactie van *Kroniek* ontving van dit bezoek een mooi verhaal dat in twee delen is gesplitst. In dit nummer plaatsen we het eerste deel dat over het landhuis gaat en in een volgend nummer het verhaal over het bezoek aan de tuinman Lammert.

Het is ver in de middag als we uiteindelijk in Wilp aankomen. Bij De Witte Paaltjes draaien we de donkere tunnel van de oude eikenlaan in. Het ooievaarsnest in de wei is omvergehaald en ligt in rigor mortis langs de bosrand. Van broeden kwam al jaren niets meer maar tot voor kort werd het toch elk jaar nog een enkele maal door een verdwaalde ooievaar bezocht; op het geklepper kwam iedereen toegerend om de hooggeschatte bezoeker te verwelkomen. De paal moest uit de weg geruimd, omdat hij in het schootsveld van de camera's stond bij de filmopnamen. Waar de oprijlaan zich splitst in een pad dat de bult opdraait, waarop het roze huis staat, is prikkeldraad gespannen. Verspreid liggen onderdelen van namaak-oorlogstuig. Als het niet was voor Lammert, die nog het terracottakleurige huisje onder de bosrand bewoont, zou ik hier geen stap meer zetten. Mijn herinneringen hier zijn met platvoeten getreden.

Er rest weinig van de oude grandeur. Mijn ouders trokken in maart 1949 in het deerlijk gehavende huis, nadat het de naoorlogse jaren had leeggestaan. Toen we voor het eerst gingen kijken, waren de ramen met markiezen geblindeerd en maakte het een doodse indruk. Maar na twee jaar in Voorst op de bovenverdieping van huize Enkstein gewoond te hebben bij een sikkeneurige douairière Jongepier, die altijd op de

loer lag of wij wel op de paden bleven, hadden wij daar geen oog voor. Onze hooggestemde verwachtingen golden in de eerste plaats de onbegrensde mogelijkheden van het terrein. Alle landmerken kregen onmiddellijk een naam: het dikke pad, het schiereiland, de klimboom, de rimboe. Maar het was de kolk voor het huis met de twee slenken, die het meest tot onze verbeelding sprak.

Het buiten werd in het midden van de vorige eeuw aangelegd als zomerverblijf voor de Van Marle's, een oud burgemeestersgeslacht. Toen wij er introkken, woonde in het in wilde wingerd versluiserde chalet aan het begin van de oprijlaan nog een verwant. De drie eigenlijke erfgenamen waren naar elders vertrokken en alleen de jongste van deze, die het beheer voerde, verscheen op gezette tijden. Hij was verknocht aan *het Schol* en ook een milde landeigenaar. Voor ons was hij echter de voorname grootgrondbezitter en we hadden een heilig ontzag voor zijn aanwezigheid. 'Van Marle is er'. Dan stopten alle luidruchtige bezigheden en trokken wij ons stil en onopvallend terug. Want, hoewel we ons gewoonlijk gedroegen alsof al dat land ons toebehoorde, op zulke momenten waren wij er weer volledig van doordrongen, dat we slechts een klein gedeelte rond het huis gehuurd hadden en dat we uiteindelijk niet meer dan horigen waren.

Een door Niels Daan in zijn kinderjaren getekende getekende plattegrond van het Schol

Het Schol gezien vanaf de Wilpsedijk in het jaar 1958

Toen het terrein in handen van de gemeente overging, mochten wij, na een onzekere en angstige periode, blijven. Pas in 1973 lieten mijn ouders het huis leeg achter. Alle acht kinderen waren het huis uit en de immense kamers waren niet op maat gesneden voor een geriefelijke oude dag. Het was een ferm besluit te vertrekken.

Nieuwe gegadigden voor particuliere bewoning waren er genoeg. Ook deden geruchten over een bestemming als bejaardentehuis de ronde en zelfs als crematorium. Aangezien de overheid altijd alles vanuit elke denkbare invalshoek moet bekijken, kan zij echter niet zo een, twee, drie beslissen. Instanties werken traag, het huis bleef leeg en de tuin, waarin het snoeimes de laatste jaren toch al minder vaak gehanteerd was, verwilderde zienderogen. Tot een half jaar later krakers dit Doornroosje weer tot leven wekten. Hun vreugde was slechts van korte duur. Op een vroege juniochtend in 1974 zag Jan Twellaar, de zoon van de boer, vanuit de wei waar hij de koeien aan het melken was, een dikke rookpluim uit de badkamer komen. Toen de brandweer arriveerde was de hele bovenverdieping al uitgebrand en van de bewoners geen spoor meer te bekennen. Het was landelijk nieuws, omdat het huis koud datzelfde voorjaar op de lijst van cultuurmonumenten geplaatst was. Ik vond het krantenbericht op mijn bureau toen ik terugkeerde van een vaartocht. Albert en Tiets (mijn ouders) hoeven hun schepen niet zelf achter zich te verbranden, het wordt voor hen gedaan. Toen ze in de oorlogsjaren hun dierbare gekortwiekte Plasmolen in allerijl moesten achterlaten, omdat hij in de vuurlinie was komen te liggen, en zij met een schamele selectie uit hun hebben en houden in een kinderwagen de baan opgingen richting Gennep, werd het hoog boven het Maasland verheven doelwit nog diezelfde nacht in brand geschoten; ook nu hadden ze hun hielen nauwelijks gelicht.

Er brak een tijd aan van versneld verval. Nieuwe geruchten over wederopbouw en definitieve af-

braak sijpelden door, maar wederom gebeurde er niets. Ik kwam er in die tijd graag. De natuur had zich over het relict der menselijke beschaving ontfermd. Het gras groeide welig tussen de gele tegeltjes. De blauwe regen, die langs het bordes tot aan de daklijst rankte, bloeide uitbundiger dan ooit, binnendoor zowel als buitenom. De ooit zorgvuldig bijgestoken perken vervloeiden tot één bloemenzee. Het trapgat was gekraakt door een steenuiltje en op de kolk konden de futen eindelijk niet gestoord door zwemmers hun jongen groot brengen. Mijn herinneringen werden onaantastbaar in dit niemandsland. Vorig jaar nog heb ik uren lang op de dakloze, geblakerde bovenverdieping doorgebracht. De geknakte douchekop stak doelloos in de blauwe lucht. Alle oude geheime bergplaatsen heb ik opengebroken, op zoek naar de verboden Dick Bossen en knalkurkpistolen, die we onder het luik in de meisjeskamer aan een touw lieten zakken in een gat naast de schoorsteen. Alles van waarde was toen al uit het huis geropt. Zelfs de zware eikenhouten balk boven de open haard, waarin (broer) Gunnar met gotische letter 'Pluk de Dag' gekerfd had, was verdwenen.

In het voorjaar van 1976 is er eindelijk een nieuwe bestemming. In Deventer zal de miljoenenproductie 'Een brug te ver' worden opgenomen. Het historische element moet de sensatie van alweer een oorlogsfilm verdoezelen. Maar ik ben hierin ongetwijfeld bevooroordeeld. De regisseur zoekt een locatie voor de opnamen van restaurant Hartenstein en het ligt voor de hand deze ruïne, die naar believen verder mishandeld mag worden, aan te wijzen als het voormalig hoofdkwartier van de Moffen. Er wordt een deal van onbekende omvang met de gemeente gesloten en *het Schol* wordt provisorisch opgekalefaterd, met behulp van karton en gips.

Het imitatieoorlogsgeweld is inmiddels over het terrein gewalst. Het grasveld voor het huis, dat voorheen milieuvriendelijk twee maal per jaar door de boer gehooit werd, is doorzeefd

met schuttersputjes; een pioniervegetatie reikt nauwelijks boven de schoen. De struiken rond het huis zijn ontbladerd door rookontwikkeling. Restanten van dood en verderf in technicolor. De zoon van de boer, die we op zijn zondagmiddagwandeling voor het huis tegen het lijf lopen, vertelt dat de filmploeg ook maar een granaat in de kolk gegooid heeft, voor de grap. Een week lang had een vlucht meeuwen als boven een vuilnisbelt zich gelaafd aan de dode vis. Een trefende nabootsing van de oorlogssituatie, want precies datzelfde deden de Duitsers indertijd bij wijze van tijdverdrijf. De gemeente verklaarde zich niet ontvankelijk voor de ingediende klacht.

De ontreddering is volledig. De pilaren zijn onder het bordes weggetrokken en de opsmuk is bedolven onder puin. Vijfentwintig jaar sentiment is verkwanseld voor vermaak. Ik zou Harrie alles over *het Schol* vertellen maar er gaapt alleen een zwart gat.

We slenteren weg naar het Schiereiland. Het water staat laag door de droge zomer. Uit de krimpscheuren steken dode zwanenmossels. Het spookachtige beeld dwingt een symbolische betekenis aan mij op maar het een en het ander hebben helaas niets met elkaar uitstaande. De kolk heeft de vorm van een geamputeerde inktvis met twee stompe armpjes. Van oorsprong was er alleen een diepe ronde put, ontstaan door een dijkdoorbraak. Er werden echter twee brede sleuven aan gegraven, die samen het segment van een cirkel vormen. Het zand werd gebruikt om de bult op te werpen, waarop het huis kwam te staan.

Het Schiereiland werd vroeger doorsneden door een netwerk van nauwe looppaadjes, uitgesleten door onze strooptochten. Nu zijn er ordentelijk aangeharkte paden, breed genoeg om twee kinderwagens elkaar ongehinderd te laten passeren. De aanleg daarvan behoorde tot de eerste wapenfeiten, waardoor de gemeente zich als nieuwe beheerder deed gelden.

Het had overigens te maken met voldoen aan normen om in aanmerking te komen voor een rijksbijdrage in het onderhoud. De openstelling voor het publiek kan ik billijken. Maar ook na de openstelling liep het niet storm en de zorgvuldig afgestoken paden moesten voor dichtgroeiende worden behoed door geregeld gebruik van onkruidmiddelen. Alsof chemicaliën onderscheid maken tussen kruid en onkruid. En wat weten ambtenaren van de kleine keverorchis, die ergens naast zo'n pad groeit. Het enige exemplaar was het jaar daarop verdwenen. Plotseling komt alle haat tegen al die anonieme, zich achter elkaar verschuilende bazen, boven drijven, haat vooral tegen hun stompzinnigheid. Tegenover Harrie spuug ik mijn gal.

Hoe de eerste de beste winter na de overname een gewichtige man met een witkwas het bos door ging en allerlei bomen aankruiste, terwijl deze niet eens bij machte was om de ene soort van de andere aan de bast te onderscheiden. Zinloos vielen de vijf dikste en beste van de negen tamme kastanjes, die ons jaarlijks van een rijke oogst voorzien hadden, onder de bijlslagen.

Het adjectief stompzinnig leent zich niet voor de vergrotende trap maar het ergste staaltje onbenul had te maken met Lammert's tuin. De moestuin was cirkelrond met rondom een honderdjarige beukenhaag. Daarin nestelden elk voorjaar talloze merels en lijsters en soms werd er een koekoeksjong in grootgebracht door een paartje heggemussen. We wisten altijd alle nesten en als er een koekoeksei gesignaleerd was gingen we dagelijks kijken, hoe het monster het nest uitdijde. Later in het seizoen gingen we de stammetjes langs om er meikevers uit te schudden voor vliegwedstrijden. De haag was een voortdurende bron van inspiratie en elke zomer hielpen we Lammert bij het knippen. Als er op den duur wat oneffenheden in verschenen, was dat ongetwijfeld aan ons te danken. Rondom de haag liep een smal pad en achter de tuin bij de twee kolossale bruine beuken keek je uit

Interieur het Schol tijdens bewoning door de familie Daan, 1974

over golvende roggevelden. Op zwoele zomeravonden heeft daar menige ontlukende liefde gebloeid zoals af te lezen viel aan de geplette vierkanten in het hoge gras. Op dit pad kwamen vanuit het bos twee andere paden uit en de een of andere referendaris moet gebogen over de plattegrond op zijn bureel het sprankelende idee hebben gekregen, dat deze twee paden via de kortste weg dwars door Lammert's tuin verbonden dienden te worden. Lammert heeft er uiteindelijk in toegestemd, omdat hij een vredelievend mens is en omdat hij in die tijd dat stuk tuin onder de appelbomen toch al had ingezaaid met gras voor de ezel - de hele tuin onderhouden was met de jaren teveel voor hem geworden. Zo werd het oude pad langs de beuken dichtgeplant met het standaardassortiment heesters, waarover een plantsoenendienst beschikt, evenals het afgesneden segment van de tuin: het karakter is door het gemeentelijke koekoeksjong uit pure balorigheid verruïneerd. Want de vraag waarom een elegant wandelpad recht getrokken moet worden zal eeuwig onbeantwoord blijven.

Wat er van de moestuin over is mag overigens

nog best gezien worden. Van oudsher was alleen het beste goed genoeg en nergens in de omtrek groeiden betere groenten dan in deze hof, waar evenveel zorg aan de bloemen besteed werd als aan het eetbare gewas. Van de eerste sla tot de laatste kolen werden we gevoed door wat de tuin produceerde en ik verlang terug naar de door de kascultuur verdwenen specerij, die de bijvoeglijke naamwoorden van tijd aan het dagelijkse maal gaven.

Het wordt donker en we keren terug naar het huisje onder de bosrand, waar Lammert het brood op tafel heeft gezet in gezelschap van een blikje Smac en kaas en jam. Een mens alleen heeft niet veel nodig. De bakker komt nog eens per week langs, hoewel hij er geen geheim van maakt dat de omweg een verliespost is.

De afbeeldingen bij dit verhaal komen uit de geïllustreerde dagboeken van mevrouw M.J. Daan-Stiemens (moeder Niels Daan).

Deze dagboeken zijn gescand en op het kantoor van de OKV in te zien.

Wordt vervolgd

Het Schol in wintertooi, jaren zeventig

Het Markeboek van Voorst en Noord Empe (5)

B.W. van 't Erve en J. Lubberts

De heer B.W. van 't Erve is in het gemeentearchief bezig met het inventariseren en transcriberen van markeboeken in de gemeente Voorst. Wij mogen zijn transcripties en inventarisaties gebruiken voor de Kroniek. De eerste schriftelijke gegevens van de marke Voorst-Noord Empe zijn van 1601.

De Diederik of Holthuis

Bij het uitwerken van het markeboek Voorst-Noord Empe komen we een groot aantal boerderijnamen tegen. Het markeboek begint met zijn notulen van de marke in 1601. Gezien de reden van ontstaan van de marken zijn de meest genoemde boerderijen met aandelen in de marke van ver voor 1600. De tot nu toe gevonden schriftelijke gegevens beginnen in 1601. In het markeboek komen we 26 gewaarde erven tegen. Dit waren de invloedrijkste boerderijen, zij hadden invloed op het bestuur van de marke. Naast de gewaarde erven werd er nog een veertigtal ongewaarde erven of keuterboerderijen genoemd. Deze hadden bij het oprichten van de marke geen aandeel of waardeel in de woeste gronden van de marke. Het is waarschijnlijk dat een aantal van deze kleine boerderijtjes later is ontstaan en bij de oprichting van de marke nog niet bestond.

Sommige van deze kleine boerderijen hebben zich naderhand ontwikkeld tot belangrijke erven of boerderijen zoals Gravenhofstee.

Uit al deze 26 gewaarde erven uit het markeboek, o.a. de Barvelinck, de Does, het Kromhout, de Liefierink, de Seepel of Heese, de Wolbrinck of Meeckerensgoet, is de Diederik aan de Gravenstraat 30 in Voorst gekozen om er iets over te vertellen.

De naam Diederik is naar aller waarschijnlijkheid afgeleid van een persoonsnaam. Oorspronkelijk heette de Diederik, het Holthuis. Na de verkoop

van het Holthuis in 1740 kreeg het de naam Diederik. De boerderij kwam in het bezit van het kindertehuis in Arnhem. Vermoedelijk heeft het kindertehuis de boerderij gekocht van de weduwe Ceries Cremer.

In het markeboek worden veel namen genoemd die betrekking hebben op de Diederik. Het is niet altijd duidelijk of de genoemde namen eigenaren waren of pachters. Soms kan men van de naam afleiden of het pachters of eigenaren waren. Behoorde de naam tot een vooraanstaande familie dan kan men voorzichtig aannemen dat zij eigenaar zijn en geen pachter. Om nu enkele namen te noemen beginnen we in 1601, het begin van het markeboek. Dan komen we de naam tegen van juffrouw Marijt Appelt. In 1648 wordt de Diederik in het verpondingskohier, de verponding was een belasting op alle onroerende goederen, een vervolg van de schildschatting, genoemd. Eigenaresse was Juffrouw de Roda van Helzeren. De pachter was Marten Tonissen. Bij de boerderij behoorde zes en een kwart morgen zaailand en hoff (erf) van 204 roeden. Bovendien een weiland van 255 roeden. Voor het bouwland moest de zware garf betaald worden, d.w.z. hij moest twee van de vijf garven aan pacht betalen. Verder werd gezegd geen geldpacht, wel belast met 1 gulden en 18 stuivers. Vervolgens had Marten Tonissen nog drie koeweiden à vier daler de wei gepacht van Arnt Tonissen. In 1662 komen we bij de belasting dezelfde personen tegen. De eigenaresse juffrouw de Roda van Helzeren en de pachter

Marten Tonissen, ook wel Tonnis genoemd. Een jaar later in 1649 komen we tegen Petronella de Drodde. In 1691 wordt de weduwe Ceries Cremer genoemd. Hierbij werd niet vermeld of zij al of niet eigenaresse is. In 1740 is het wel duidelijk want dan wordt als eigenaar genoemd het kindertehuis in Arnhem. De pachter wordt niet vermeld.

In 1770 is het kindertehuis in Arnhem nog steeds eigenaar en wordt Jan Oolman genoemd als bewoner. In dit geval kan men met zekerheid zeggen dat Oolman pachter is op de boerderij. Jan Oolman was gehuwd met Aaltje Hofenk. Zij hadden een zoon Christiaan. Deze Christiaan wordt in 1820 genoemd als pachter.

Na Christiaan Oolman, die ongehuwd bleef en

Jaap Korenblek ploegend bij boerderij de Diederik

overleed in 1847, komen we de naam tegen van R.A. Otterbeek. Deze mijnheer Otterbeek, een rentenier uit Deventer, wordt genoemd als zaakwaarnemer. Hij was ook eigenaar van het Groot Soeren. In dit geval mogen we aannemen dat Christiaan Oolman nog pachter is en dat de heer Otterbeek waarnemer is voor het kindertehuis in Arnhem. In 1833 is de heer Otterbeek nog waarnemer en in 1835 zijn er twee waarnemers namelijk de heer Otterbeek en de heer W. Hulscher, een Deventer koopman. In 1839

wordt de naam van W. Waaijenberg genoemd in verband met de Diederik. Hij blijkt dan de eigenaar te zijn. Christiaan Oolman heeft in 1839 de voor die tijd de respectabele leeftijd van 58 jaar bereikt. Willem Waaijenberg is gehuwd met Hendrika Lammers en zij hebben een zoon Lammert, gehuwd met Aaltje Slangewal, die in 1849 als eigenaar wordt genoemd. In 1855 is de naam Lammert Waaijenberg nog steeds verbonden aan de Diederik. Nu woont de familie Korenblek op de Dieperink.

Puttengat

Jan Siero

In de jaren dertig van de vorige eeuw werd de werkverschaffing opgezet, met als doelstelling werklozen nuttig werk te laten doen. Voorbeelden hiervan waren onder andere het aanleggen van zwembaden, wegen en het graven van kanalen. Zo werden bijvoorbeeld het Goffertpark in Nijmegen, het Kralingse Bos (Rotterdam) en het Amsterdamse Bos aangelegd. Veel projecten stonden onder leiding van de Nederlandse Heidemaatschappij (Heidemij) en hun medewerkers gaven orders, hielden toezicht en betaalden het loon uit. Toezichthouders van de Heidemij kregen de weinig vleiene bijnaam 'stoklopers', en zij hadden veel macht over de arbeiders die niet durfden te protesteren. Ook in Terwolde werd een project van de Heidemaatschappij gerealiseerd. Jan Siero kreeg daarover van Anna Mölder het door haar broer Piet geschreven verhaal. Anna schreef er een gedicht over.

In Terwolde, lag op zo'n vier kilometer van de IJssel, tussen de Hoevenallee, Kadijk, Bekendijk en de Kraaigraafstraat, *het Puttengat*. Om precies te zijn gelegen in de achtertuin van een toen baanbrekend en later bekend geworden spataderendokter Van der Molen.

In de crisisjaren vóór de Tweede Wereldoorlog, een tijd van grote werkeloosheid, werd in opdracht van de Heidemij *het Puttengat* met

de hand uitgegraven: 50x20x2 meter. De grond werd per wagonnetjes op rails vervoerd om daarmee de sloten en greppels tussen de weilanden en bouwland te dempen.

De singels (tweijbosjes) om de sloten werden gekapt. Hierdoor kreeg men meer land en de afscheidingen werden door palen en prikkeldraad bepaald.

In 1965 is *het Puttengat* gedempt. Er kwam een

Een project van de Heidemaatschappij in de 'jaren twintig' van de vorige eeuw

afvoerkanaaltje tussen de weilanden verderop naar de Kraaigraafstraat. Aan de zuidkant van *het Puttengat*, in het weiland van mijn vader, stond een meer dan honderd jarige eik. In 1960 werd de boom door een zware blikseminslag getroffen; in één klap: wèg boom, alleen nog eikenspaanders verspreid over een halve kilo-

meter. En broer Harry kroop door het oog van de naald terwijl hij met de melkbussenkar naar huis liep na het melken van de koeien. Het adres, Bekendijk 12, waar ik ben geboren, heette vroeger Peperkoeck 64a. Dat verwijst naar het Deventer koekenbakkerageslacht Bus-sink.

Bekendijk 12a

PUTTENGAT

*Bij het grote water met een groen kleed gedekt
staan roze en witte bloemen in watervlekken
ik kom voorzichtig nog een voetje dichterbij*

*boven 'n glazenraam glimmen glazenmakers
op schaatsenrijdertjes valt goud
in een trage wals gaan scholen vissen langs en langs
een enkeling zwaait heftig met zijn staart
alsof het sein: dans met mij niet wordt gepaid*

*groene en gele kikkers zwemmen in schoolslag
duiken onder of staan bol van kwaak
uit mijn kleine hand proeft het water naar spinazie
de salamander schuwt vanonder blad*

*zacht aait de wind door de weilanden mee naar huis
ik buk, pluk meizoentjes, ga voorbij koeienpoep
lach naar de vlinder, zing, hinkel en fluit.*

*anna mölder
20elftweeduizendelf*

Zwarte handel

bewerkt door Bertus ten Bosch

In de oorlog en dan vooral in het tweede deel van de oorlog, was er een levendige zwarte handel. Zwarte handel wil zeggen dat producten buiten de bonnen om, verkocht werden en dan meestal voor woekerprijzen. Zo weet ik nog dat bij ons in Terwolde een aantal personen actief was in deze handel. Zo werd bijvoorbeeld voor een pond koffie 80 gulden gevraagd en eieren werden voor een paar gulden per stuk verkocht. Dat het ook in het groot kon, lezen we in De Koerier, het Deventer Dagblad van donderdag 17 juni 1943.

Enorme hoeveelheden „zwarte” groente verlieten de Steenkamer

Smokkelaars werkten met vrachtauto's

Ambtenaren van de prijsbeheersing hebben een grootscheepschen smokkelhandel in groente en fruit, waarvan het centrum op de Steenkamer bij Deventer lag, aan het licht gebracht. De zwarte handelaren hadden de zaken niet kinderachtig aangepakt. Zeer grote hoeveelheden werden, terwijl er in Deventer schaarschte aan groente en fruit heerschte, met vrachtauto's naar Arnhem en Holten vervoerd. Twee opkopers en een aantal tuinders werden aangehouden en zijn reeds tot zware straffen veroordeeld.

Van de factoren, welke tot groenteschaarschte bijdragen, is de zwarte handel een der voornaamste. Wanneer men weet, dat aan de Deventer veiling slechts ongeveer de helft wordt afgeleverd van de kwanta, die verwacht mogen en moeten worden, kan men becijferen, hoeveel er clandestien wordt verkocht. Eenigen tijd geleden, zijn er op de Steenkamer enkele tuinders, die in "zwarte groente" deden, gesnapt. Zij werden tot boetes veroordeeld, welke maximaal f 750 bedroegen, maar de schrik schijnt er nog niet voldoende ingezet te hebben. In de toekomst zal er, zoo vernemen wij

van bevoegde zijde, snel en krachtig opgetreden worden. De boetes zullen aanzienlijk stijgen en als laatsten strafmaatregel beschikt men over de bevoegdheid om overtreders uit hun bedrijf te ontzetten. Dat er flink toegeslagen is, moge uit de publicatie der vonnissen blijken.

Groente voor Arnhem.

Het was den ambtenaren van de prijsbeheersing bekend, dat er reeds geruimen tijd clandestien groente naar Arnhem werd verkocht. Op 7 Juni hielden een opsporingsambtenaar en een deskundige, onder Voorst een bestelauto aan, welke op weg was naar de Geldersche hoofdstad. De inzittenden waren de Arnhemse fruithandelaar H.J.W. Fiselier en zijn broer H.J. Fiselier uit Deventer, die bij het verhoor toegaven, dat zij groente en fruit tegen te hoge prijzen hadden gekocht. Weliswaar waren zij in het bezit van een veilingbrief, maar die gaf slechts dekking voor een kleine hoeveelheid. De auto bevatte echter een voorraad, waarvan de Deventer huismoeders, die op dat moment zeer krap in de groente zaten, zouden hebben gewatertand. Het duurde niet lang, of de ambtenaren waren er achter, dat de volgende

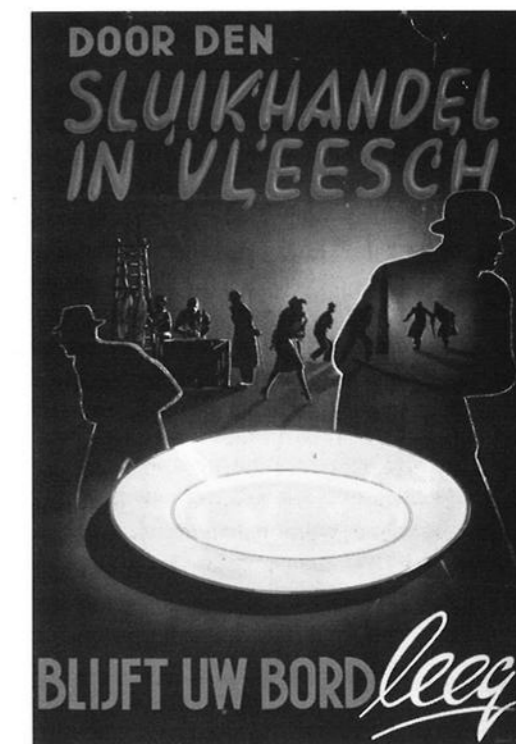
hoeveelheden langs illegalen weg naar Arnhem werden "geëxporteerd": van den teler H.A. Huidink 60 bloemkolen, 44 kg andijvie; van H.J. Groters 58 kg aardbeien, 120 bloemkolen, 8 bos peen, 11 kg asperges, 160 struik andijvie; van H.E. Peters 3 kisten postelein; van G. Nalis 2 kg aardbeien, 150 krop sla, 7 kg asperges, 100 spitskolen en 12 kg peulen. En dit was dus het kwantum van slechts één smokkelreisje. Aangezien de verbalisanten gegronde redenen hadden om aan te nemen, dat dit niet de eerste maal was, mag men zonder overdrijving zeggen, dat er op deze manier enorm veel aan de Deventer veiling onttrokken is, met het gevolg, dat de winkelier het bordje "Heden geen groente" op zijn winkelruit kon hangen. De hierboven genoemde voorraad werd in beslag genomen en ter veiling gevoerd en de ambtenaren ontfermden zich tevens over de vrachtauto.

Een trailer reed op Holten.

Weinig minder brutaal waren de transacties, welke door den Holtense fruithandelaar A. Schuurman en de kweekers W. Diks en G.J. Groters van de Steenkamer werd ondernomen. Van Maart 1943 af zijn er wekelijks aanzienlijke porties fruit en groente clandestien naar Holten vervoerd. Schuurman kocht tegen te hoge prijzen en prijzen die hij in zijn winkel te Holten nam, waren dan ook navenant. De zaak kwam aan het licht, toen opsporingsambtenaren, die vernomen hadden, dat er weer een groote trailer met groente van de Steenkamer vertrokken was, in Holten een onderzoek instelden. Daarbij bleek, dat een expediteur op 7 Juni bij Diks en Groters "zwarte" groente had ingeladen. De knecht van den expediteur was in het bezit van enkele veilingbrieven en hij had opdracht om deze aan eventuele controleurs te laten zien met de mededeling, dat hij voor de tuinders naar de veiling ging. Onnodig te zeggen, dat hij de veiling links liet liggen en regelrecht naar Holten koerste.

Men krijgt een indruk van den omvang der af-

faire wanneer men weet, dat de expediteur in totaal reeds 592 kisten met groente en fruit van de Steenkamer naar Holten getransporteerd had. Alleen op 1 Juni had W. Diks al aan Schuurman in Holten, afgeleverd, 625 stuks kropsla, 45 kg asperges en 20 kisten met 12 kg andijvie. Uit het onderzoek van de ambtenaren is o.m. duidelijk geworden, dat Diks reeds geruimen tijd groente tegen te hoge prijzen verkoopt, hetgeen bij zijn collega's op de Steenkamer niet onbekend schijnt te zijn gebleven. Wanneer de ambtenaren immers tegen Steenkamersche kweekers optraden, kregen zij verontwaardigd te hooren: "Waarom bekeuren jullie Diks niet? Die neemt nog veel hogere prijzen". Een staaltje van een merkwaardige mentaliteit intusschen. Bij den tuinder G.J. Groters, was men zoo geluk-

kig een blocknote te vinden, waaruit men o.a. te weten kwam, dat de man geregeld aardbeien tegen te hoge prijzen aan Schuurman van de hand deed. Zoo nam hij 2,50 per kg, toen de veilingsprijs f 1 en de kleinhandelaarsprijs f 2,06 was; een andere keer maakte hij voor een kilo aardbeien f 3,60, terwijl de veilingsprijs f 1,50 en de kleinhandelaarsprijs f 2,06 bedroeg.

Wanneer men op de Steenenkamer zijn oor te luisteren legt, hoort men nog al eens de opmerking maken, dat het zoo'n vaart niet loopt met den zwarten handel. Men verwijt de instanties, dat zij noodeloos streng optreden voor "zoo'n enkel kropje sla of andijvie, dat aan menschen die nergens groente kunnen krijgen, verkocht wordt".

Dat de zaken er nu anders voor staan zal nu duidelijk geworden zijn. De gewezen vonnissen lijken ons bij uitstek geschikt om 'een heilzame uitwerking op het sociale gevoel van niet-bona-fide tuinders te hebben.

De vonnissen.

Eenige dagen na het constateeren van de feiten en na het verhoor van de verdachten, vond de berechting plaats, waarbij de volgende straffen werden opgelegd:

G.J. Groters, groenten en fruitteler Voorst, boete f 3000, kosten f 150.

W. Diks, idem Voorst, boete f 1500, kosten f 75.

G. Nalis, tuinder Voorst, boete f 750, kosten f 37,50.

H.A. Huidink, landbouwer en teler van warmoezeniersgewassen, Voorst, boete f 500 kosten f 25.

H.J. Groters, tuinder Voorst, boete f 250 kosten f 12,50.

H.E. Peters, landbouwer en teler van warmoezeniersgewassen Voorst, boete f 150 kosten f 7,50.

H.J.W. Fiselier, groenten en fruithandelaar Arnhem, boete f 300, kosten f 50, terwijl verdachte's zaak met ingang van Zaterdag 19 Juni 1943 voor den tijd van twintig dagen zal worden gesloten en de bedrijfsmiddelen gedurende die tijd zullen worden stilgelegd: het zal verdachte verboden zijn zich van 19 Juni tot 9 Juli 1943 op enigerlei wijze met den handel in groenten en fruit in te laten.

H.J. Fiselier, groentehandelaar Deventer, boete f 50, kosten f 2,50. Voorts zal het verdachte verboden zijn zich van 19 Juni tot 9 Juli 1943 op enigerlei wijze met den handel in groenten en fruit in te laten: de aan verdachte en zijn broeder voornoemd toebehoorende bestelauto in beslag genomen bij ambtseedig rapport d.d. 9 Juni 1943, op 9 Juli 1943, zal worden teruggeven.

A. Schuurman, groentehandelaar Holten, boete f 300, kosten f 40,- 10 dagen sluiting van zijn zaak met verbod van beroepsuitoefening, plus publicatie.

Bakker Bril Voorst

Het ruim twee eeuwen oude pand van bakker Bril is nog steeds (na enkele verbouwingen) in gebruik.

Het pand staat op de monumentenlijst. De bakkerij bestaat meer dan 150 jaar en zoon Paul is de 5e generatie Bril.

Het bedrijf is tegenwoordig uitgebreid met een koffie/theeschenkerij waar fietsers en wandelaars een welkome pauze kunnen houden. De bakkerij is geregeld doel van excursies.

Er gaan dan steevast eigengemaakte producten mee naar huis.

Foto uit 1960,
bakker Bril met de bestelauto op weg om brood te bezorgen.

Hof van Twello

Rijksstraatweg 17a - 7391 MH Twello
Tel. 0571-270014
www.hofvantwello.nl

Voor Catering en Blote Voetenpad:
06-12635320
info@hofvantwello.nl

Geopend:
Dinsdag t/m zondag van 10.00 tot 17.00 uur.

Van 1 november tot 21 maart dinsdag en zondag gesloten.

Lekker | | Lokaal

Al meer dan 800 jaar wordt er geboerd op de grond waar nu Hof Van Twello gevestigd is. En dat niet zonder reden. In de bodem bevinden zich leem en oerlagen die het waterhoudend vermogen van de grond verhogen. En dat was veel waard in een tijd zonder beregeningsinstallaties. Nog steeds profiteren wij van deze bodem-eigenschap. Onze wijngaard bijvoorbeeld groeide zeer voortvarend weg, en ook onze groenten, kleinfruit en boomgaarden hebben elk seizoen baat bij deze prima grond. Het bewijs leveren wij elke week in onze streekwinkel waar niet alleen onze eigen producten maar ook die van andere ambachtelijke producenten uit de streek te koop zijn. Van karnemelk tot geitenkaas, van hertenvlees tot de heerlijkste biefstukken. Ook voor al uw catering staan wij klaar!

Informeer hier eens naar: info@hofvantwello.nl

Elke dag een streekmenu